

Agata Szewczyk, phm.

Szkoła Doktorska przy Wydziale Nauk Społecznych, Uniwersytet Gdański

ORCID: 0009-0008-2327-0309

<https://doi.org/10.26881/ndps.2025.53.11>

Anna Jankowska, phm.

Dyrektor Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego im. Janusza Korczaka w Kwidzynie

ORCID: 0009-0004-4128-2670

<https://doi.org/10.26881/ndps.2025.53.11>

Nieprzetarty Szlak. Metoda harcerska w resocjalizacji na przykładzie 68 Drużyny Harcerskiej „Wesołe Włóczęgi” im. Marii Grzegorzewskiej

Artykuł dotyczy działalności 68 Drużyny Harcerskiej Nieprzetartego Szlaku „Wesołe Włóczęgi” im. Marii Grzegorzewskiej, funkcjonującej w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym im. Janusza Korczaka w Kwidzynie, której działania stanowią przykład skutecznych metod resocjalizacyjnych. Autorki przedstawiają badania przeprowadzone w środowisku tej drużyny, koncentrując się na pracy z kadrą Hufca ZHP Kwidzyn oraz harcerkami, które uczestniczą w zajęciach. Analiza obejmuje różnorodne aspekty wychowawcze Nieprzetartego Szlaku. Badania ujawniają ofertę narzędzi tej formy działalności harcerskiej, które wspierają rozwój osobowy i społeczny młodych osób, często borykających się z trudnymi doświadczeniami życiowymi. Zebrane dane wskazują na aktywne uczestnictwo oraz korzystanie z tych propozycji przez młodzież, wskazując, że poprawiają ich samoocenę, zdolności do współpracy oraz radzenie sobie z trudnościami życiowymi. Działalność drużyny harcerskiej w tym kontekście pełni ważną rolę resocjalizacyjną, pomagając uczestnikom w budowaniu poczucia odpowiedzialności i kształtowaniu pozytywnych wzorców społecznych, które mogą przyczynić się do poprawy ich sytuacji życiowej i społecznej.

Słowa kluczowe: resocjalizacja, harcerstwo, Nieprzetarty Szlak, pedagogia harcerska

The Uncleared Route. The scout method in social rehabilitation on the example of the 68th Scout Troop “Cheerful Wanderers” named after Maria Grzegorzewska

The article discusses the activities of the 68th Scout Troop of the “Nieprzetarty Szlak” (*The Uncleared Route*) named “Wesołe Włóczęgi” (Merry Wanderers) after Maria Grzegorzewska, operating within the Janusz Korczak Youth Educational Center in Kwidzyn. Their activities serve as an example of effective social rehabilitation methods. The authors present research conducted within the troop’s environment, focusing on collaboration with the leadership of the ZHP Kwidzyn Scout District and the girl scouts participating in the program. The analysis covers various educational

aspects of the "Nieprzetarty Szlak". Research reveals the range of tools offered by this form of scouting activity, which support the personal and social development of young people who often struggle with difficult life experiences. The collected data indicate active participation and use of these proposals by young people, indicating that they improve their self-esteem, ability to cooperate and cope with life difficulties. In this context, the scout troop's activities play an important social rehabilitation role, helping participants develop a sense of responsibility and shape positive social models that may contribute to improving their life and social situations.

Key words: social rehabilitation, scouting, *The Uncleared Route* scouting pedagogies

Wprowadzenie

Procesy resocjalizacyjne jakie mają miejsce w zamkniętych ośrodkach wymagają dostosowania do współczesnych potrzeb. Istotne zatem jest przyglądanie się stosowanym środkom, ich skuteczności i efektom długofalowym. Jednym z takich rozwiązań są drużyny Nieprzetartego Szlaku, organizowane przez Związek Harcerstwa Polskiego dla osób z niepełnosprawnościami oraz młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym, przebywającej w ośrodkach wychowawczych, sanatoriach i zakładach poprawczych. Mimo wieloletniej tradycji, a jednocześnie długotrwałym doświadczeniom, Nieprzetarty Szlak jest działaniem nadal budzącym zainteresowanie badaczy.

Przykładem może być 68 Drużyna Harcerska „Wesołe Włóczęgi” im. Marii Grzegorzewskiej, działająca w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym im. Janusza Korczaka w Kwidzynie (MOW). Jednostka ta ma ponad 60-letnie doświadczenie, a na jej czele stoi instruktorka ZHP, która jest też pracownikiem MOW. Chociaż sytuacja, w której drużynową jest jednocześnie pracownik Ośrodka, jest nietypowa w skali ZHP, to w ruchu Nieprzetartego Szlaku nie stanowi wyjątku, gdyż praca z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym wymaga specjalistycznych kompetencji. Wychowanie harcerskie, które bazuje na wychowaniu do wartości, stanowi istotny środek w procesie resocjalizacji zarówno do wewnątrz, dając wychowankom narzędzia i motywację do pracy nad sobą, jak i na zewnątrz, poprawiając wizerunek osób przebywających w MOW. Ponadto tworzy sytuacje wspierające rozwój osobowości wychowanków, w tym szczególnie poczucie własnej wartości.

Nieprzetarty szlak – działalność Związku Harcerstwa Polskiego z osobami niepełnosprawnymi

Skauting, zapoczątkowany przez gen. Roberta Baden-Powella wraz z publikacją książki *Scouting for Boys* w 1907 roku, został szybko zaadaptowany na ziemiach polskich przez Andrzeja Małkowskiego, który poprzez tłumaczenie tego

działa przyczynił się do powstania ruchu harcerskiego. Pierwsze drużyny zakładane w Galicji były później częścią struktur wojskowych w walce o niepodległość podczas I wojny światowej. Już wtedy Małkowski dostrzegał potencjał rewalidacyjny i resocjalizacyjny w harcerstwie, zakładając w 1912 roku drużynę zrekrutowaną z lwowskich dzieci ulicy (Nawrocka 2012). Następnie w 1918 roku powstał Związek Harcerstwa Polskiego (Śliwerski 2018), który po latach zawirowań, takich jak II wojna światowa, czasy PRL czy transformacja ustrojowa, staje się największą organizacją harcerską w Polsce w XXI wieku.

Ważnym momentem był koniec lat 50. XX wieku, kiedy to instruktorzy, tacy jak: Maria Łyczko, Maria Grzegorzewska, Władysława Matuszewska, Wanda Tazbir zapoczątkowali ruch Nieprzetartego Szlaku (Jamrożek 2019), którego celem było wychowanie harcerskie wśród osób niepełnosprawnych. Nazwa Nieprzetarty Szlak (NS) została dobrana niezwykle trafnie, by określić ten dynamiczny ruch. Najważniejsza idea zawarta w tej nazwie to konieczność ciągłej kreatywności i rozwoju – zatrzymanie się oznaczałoby jego koniec. Szlak trzeba stale na nowo wytyczać. Dopóki będą istniały drużyny NS, będą wspierały swoich harcerzy w odnajdywaniu drogi do społeczeństwa, a czasem także w relacjach z własnymi rodzicami. Zadaniem instruktorów tych drużyn będzie dostosowywanie zmieniających się wymagań programowych organizacji do potrzeb dzieci i młodzieży niepełnosprawnej (Nawrocka 2012).

Do dziś drużyny Nieprzetartego Szlaku działają w szkołach specjalnych, dziecięcych szpitalach i sanatoriach, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, domach pomocy społecznej, zakładach poprawczych oraz wychowawczych (Cieciera 2017). Nieprzetarty Szlak jako część działalności Związku Harcerstwa Polskiego ze swoim ponad 60-letnim dorobkiem cieszy się ogromnym uznaniem i jest uznany jako ewenement w skali świata (Calek 2019). Instruktorzy, którzy zajmują się prowadzeniem drużyn NS, mierzą się z wieloma wyzwaniami, aby zaadaptować harcerskie narzędzia pracy wychowawczej do indywidulanych potrzeb swoich wychowanków, m.in. dostosowywanie wymagań sprawności (odznak) do poziomu ich możliwości ruchowych, poznawczych i intelektualnych; pozyskiwanie kadry i wsparcia, aby działania terenowe były bezpieczne; tworzenie scenariuszy zbiórek (zajęć) na salach szpitalnych i przestrzeniach ośrodków; współpraca z instytucjami sprawującymi kontrolę nad osobami, które mają konflikt z prawem (Nowak 2012). Instruktorzy, pracujący w drużynach NS, podkreślają, że poświęcają czas na uczenie harcerzy podstawowych zachowań w różnych sytuacjach, ponieważ nie wynieśli takich umiejętności z domu rodzinnego (Paradowska i in. 2012).

Metoda harcerska – środki harcerskiego wychowania

Misją Związku Harcerstwa Polskiego jest wspieranie młodego człowieka we wszechstronnym rozwoju i kształtowanie charakteru przez stawianie wyzwań, co instruktorzy realizują za pomocą metody harcerskiej, którą Śliwerski (2018) określa pedagogią harcerskiego wychowania. Uchwała nr 85/XL Rady Naczelnej ZHP z dnia 26 czerwca 2021 r. w sprawie systemu instrumentów metodycznych ZHP systematyzuje główne założenia wychowawcze za pomocą dokumentu „Podstawy wychowawcze”. Znaleźć tam można Misję ZHP (*„wychowywanie młodego człowieka, czyli wspieranie go we wszechstronnym rozwoju i kształtowaniu charakteru przez stawianie wyzwań”*) i jej interpretację, opis wychowania do wartości, metody harcerskiej oraz komentarz do Prawa i Obietnicy Zucha, Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego, a także Kodeks Instruktorski. Metoda harcerska składa się z następujących elementów: Prawo i Przyrzeczenie, uczenie przez działanie, stale doskonalony i stymulujący program, system małych grup. Wychowanie do wartości, które ujęte jest przede wszystkim przez Prawo Zucha, czyli 6 stwierdzeń, które mają być drogowskazami; Obietnicę Zucha, której złożenie odbywa się w uroczystej chwili i jest dobrowolnym zobowiązaniem się do przestrzegania harcerskich wartości. Prawo Harcerskie, które obecnie ma następujące brzmienie:

1. Harcerz sumiennie spełnia swoje obowiązki wynikające z Przyrzeczenia Harcerskiego.
2. Na słowie harcerza polegaj jak na Zawiszy.
3. Harcerz jest pożyteczny i niesie pomoc bliźnim.
4. Harcerz w każdym widzi bliźniego, a za brata uważa każdego innego harcerza.
5. Harcerz postępuje po rycersku.
6. Harcerz miłuje przyrodę i stara się ją poznać.
7. Harcerz jest karny i posłuszny rodzicom i wszystkim swoim przełożonym.
8. Harcerz jest zawsze pogodny.
9. Harcerz jest oszczędny i ofiarny.
10. Harcerz pracuje nad sobą, jest czysty w myśli, w mowie i uczynkach, jest wolny od nalogów.

Złożenie Przyrzeczenia Harcerskiego jest dobrowolną deklaracją przestrzegania powyższych zasad, które składane jest przez każdą osobę wstępującą do ZHP po 10 roku życia, w uroczystej chwili. Moment ten poprzedzony jest próbą harcerza, czyli okresem zapewniającym dostateczne zapoznanie się z Prawem Harcerskim, zasadami i wartościami jakie panują w ZHP. Przyrzeczenie ma dwie alternatywne rotety, do wyboru przez osobę je składającą:

- (a) „Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Bogu i Polsce, nieść chętną pomoc bliźnim i być posłuszną/posłusznym Prawu Harcerskiemu”; lub

- (b) „Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Polsce, stać na straży harcerskich zasad, nieść chętną pomoc bliźnim i być posłusznym/posłuszną Prawu Harcerskiemu”.

Jest to kluczowa chwila, ponieważ osoba składając przyrzeczenie decyduje się na podążanie za wartościami wynikającymi z Prawa, ma możliwość zdobywania stopni i dalszego rozwoju zgodnie z przyjętymi zasadami. A zasady te ujęto w trzech kierunkach: służbie Bogu, czyli postępowaniu w myśl cnót, takich jak: miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń, braterstwo, nadzieja; służbie innym, czyli Ojczyźnie, lokalnej społeczności, zarówno ludziom, jak i przyrodzie; służbie samemu sobie, czyli podejmowanie odpowiedzialności za własny rozwój i dążeniu do realizowania osobistego potencjału, pogłębianiu mocnych stron i pracy nad słabościami. Harcerska służba na rzecz innych ma niezwykle cenny walor edukacyjny i wychowawczy zarówno indywidualny, jak i grupowy (Popowska i in. 2024).

Metoda harcerska cechuje się: dobrowolnością, pozytywnością, pośredniością, wzajemnością oddziaływań, świadomością celów, indywidualnością i naturalnością. Oznacza to, że wszystkie osoby w naszej organizacji mają prawo do decydowania o własnym rozwoju, w pracy nad sobą ogromne znaczenie ma wiara we własne możliwości i rozwijanie swoich mocnych stron, a działania skierowane do młodego człowieka mają charakter pozytywny. Działania, które spełniają te cechy, przyczyniają się do skutecznego osiągnięcia celów wychowawczych harcerstwa (Gajdziński 2022). Metoda harcerska jest postrzegana jako sprawdzony system wychowawczy oraz atrakcyjna dla młodzieży forma resocjalizacji (Radzki 2016). Harcerstwo jako podejście pedagogiczne stanowi zarówno doktrynę i ideologię wychowawczą, jak i nieformalną, lecz pozytywną koncepcję samowychowania obejmującą wszystkich jego członków – dzieci, młodzież, dorosłych oraz seniorów (Śliwerski 2019).

Resocjalizacja w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym im. Janusza Korczaka w Kwidzynie

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. Janusza Korczaka w Kwidzynie realizuje kompleksowy program resocjalizacyjny oparty na nowoczesnych metodach pedagogicznych i terapeutycznych, uwzględniając specyficzne potrzeby dziewcząt w wieku od 13 do 19 lat. Głównym celem działalności placówki jest zapewnienie wychowankom bezpiecznych warunków edukacji, terapii i wychowania zgodnych z aktualnymi standardami resocjalizacji. Placówka opiera swoje działania na efektywnej współpracy dyrektora z zaangażowanym zespołem specjalistów. Działalność MOW opiera się na wizji:

„Twórczo, aktywnie, odpowiedzialnie – wobec siebie, społeczeństwa, środowiska i przyszłości”.

Hasło to jest fundamentem twórczej resocjalizacji i pedagogiki specjalnej, stanowiąc wytyczne dla pracy z wychowankami w trzech kluczowych obszarach: edukacji, wychowania i terapii (Konopczyński 2022). Szczególny nacisk jest kładziony na:

- indywidualizację pracy: dostosowywanie form wsparcia do potencjału i problemów każdej wychowanki;
- przygotowanie do usamodzielnienia: kształtowanie kompetencji społecznych i odpowiedzialności, umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie;
- nowoczesne metody pracy: wykorzystanie innowacyjnych narzędzi i dobrze wyposażonej infrastruktury placówki.

Wizja placówki mobilizuje również pracowników do stosowania aktywizujących metod pracy, tworzenia autorskich programów resocjalizacyjnych oraz przestrzegania praw wychowanek. Nieustanne doskonalenie kompetencji kadry oraz integracja zespołu są priorytetem, który ma bezpośredni wpływ na jakość resocjalizacji. Dyrektor MOW pełni kluczową rolę w zarządzaniu i zapewnianiu wysokich standardów pobytu wychowanek. Dążenie do stworzenia dynamicznego, zmotywowanego zespołu pracowników jest nieodzownym elementem strategii placówki.

Jednym z wyróżniających się działań w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym jest działalność harcerska, prowadzona przez dyrektora placówki, pełniącego jednocześnie funkcję drużynowej 68 Drużyny Harcerskiej „Wesołe Włóczęgi”. Harcerstwo odgrywa istotną rolę w procesie resocjalizacji, wspierając rozwój odpowiedzialności, współpracy zespołowej i aktywnego podejścia do codziennych wyzwań.

Działania podejmowane przez Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Kwidzynie stanowią przykład nowoczesnego podejścia do resocjalizacji, łącząc twórcze metody pracy z kompleksowym wsparciem wychowawczym i terapeutycznym. Dzięki konsekwentnej realizacji wizji opartej na twórczości, aktywności i odpowiedzialności placówka skutecznie przygotowuje wychowanki do funkcjonowania w społeczeństwie zgodnie z koncepcją M. Konopczyńskiego (2006).

68 Drużyna Harcerska „Wesołe Włóczęgi” im. Marii Grzegorzewskiej

Historia tej drużyny sięga 1961 roku, kiedy to drużyna Genowefa Nowińska założyła drużynę harcerską Nieprzetartego Szlaku w Państwowym Młodzieżowym Zakładzie Wychowawczym, obecnie Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. Janusza Korczaka w Kwidzynie. Była to placówka przeznaczona dla dziewcz-

cząt społecznie niedostosowanych. Znajdowała się tam wówczas 2-letnia Zasadnicza Szkoła Zawodowa o specjalnościach: krawiectwo i ogrodnictwo. Kilka lat później zmieniono nazwę na Ośrodek Szkolno-Wychowawczy (przeznaczony dla dziewcząt moralnie zaniedbanych o normalnym rozwoju umysłowym), w którym były klasy IV–VIII szkoły podstawowej i zawodowej (MOW Kwidzyn, 2025). W początkowym okresie istnienia drużyny dominowały aktywności artystyczne. Nie brakowało zadań na poziomie lokalnym, Drużyna współpracowała z drużynami z Domu Dziecka oraz innymi drużynami w Hufcu Kwidzyn. W okresie PRL głównym elementem wychowania była praca, co widoczne było też w działalności drużyny, która wielokrotnie działała na rzecz miasta Frombork, spędzając tam czas na letnich obozach w ramach akcji 1001-Frombork.

Drużyny zdobywały stopnie i sprawności, czyli podejmowały aktywności rozwojowe, nabywając nowe umiejętności z zakresu pierwszej pomocy, turystyki i aktywności sportowych, ćwiczyły elementy musztry wraz z innymi kwidzyńskimi drużynami. Dziewczęta uczestniczyły w wydarzeniach zewnętrznych, takich jak: Chorągwiany Złot Drużyn Nieprzetartego Szlaku, Festiwalach Piosenki „Żuławska Wierzba”, w latach 90. XX wieku w Rajdach Rodło oraz Festiwalu Piosenki Harcerskiej w Nowym Dworze Gdańskim. Realizowano także propozycje programowe ZHP „Woda jest życiem” oraz „Odkrywczy nieznanego świata”.

Ważną częścią życia drużyny była współpraca z MOW, niektórzy pracownicy m.in. dyrektorzy, kierownicy i wychowawcy internatu, nauczyciele, stali się przyjaciółmi drużyny, wspierając jej działalność. Na terenie Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego organizowały liczne kominki i apele, od wielu lat są odpowiedzialne za sztandar MOW, reprezentując ją podczas uroczystości z okazji świąt państwowych, a także prowadząc oficjalne części uroczystości, takich jak: święto Ośrodka, Dzień Edukacji Narodowej, rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego. „Wesołe Włóczęgi” współpracują nie tylko z Młodzieżowym Ośrodkiem Wychowawczym, angażują się we wspólne działania z Centrum Kreatywnego Myślenia, Warsztatami Terapii Zajęciowej oraz Przedszkolem „Chatka Puchatka”, pełniąc służbę na rzecz społeczności lokalnej.

Współcześnie placówka, przy której działa 68 DH „Wesołe Włóczęgi”, to Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy im. Janusza Korczaka w Kwidzynie. Składa się z Szkoły Podstawowej nr 1, Branżowej szkoły I stopnia w zawodzie kucharz i fryzjer, grup wychowawczych i grup usamodzielnienia. Od 2012 roku Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy dysponuje sześćdziesięcioma miejscami, przy czym liczba osób przebywających w placówce zmienia się w zależności od okresu. Podopieczni mają od trzynastu do dziewiętnastu lat i trafiają do MOW na mocy decyzji sądu. Placówka zapewnia im kompleksowe wsparcie, obejmujące pomoc wychowawczą, psychologiczną, pedagogiczną, medyczną oraz terapeutyczną (MOW Kwidzyn, 2025). Kontekst funkcjonowania placówki pozwala na wgląd

w warunki funkcjonowania 68 Drużyny Harcerskiej „Wesołe Włóczęgi”. Harcerki są zaangażowane w działalność Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego, reprezentują go podczas uroczystości państwowych.

Obecnie Drużyna liczy 17 osób, drużynową od listopada 2022 roku ponownie jest płm. Anna Jankowska. Harcerki to 1/4 całej społeczności MOW. Harcerki reprezentują go we wszystkich świętach patriotycznych na terenie miasta, opiekują się Sztandarem MOW. Ważnym elementem drużyny jest integracja z jednostkami Hufca ZHP Kwidzyn oraz innymi np. z Grudziądzką Drużyną Artystyczną „Gryf”. Harcerki wspólnie z innymi zuchami, harcerzami, instruktorami uczestniczą m.in. w Złazach andrzejkowych, spotkaniach z okazji Dnia Myśli Braterskiej, Harcerskim Starcie, festiwalach. Tradycją jest organizowanie co roku w grudniu przez 68 DH „Wieczoru Kolęd i Pastoralek”. Jest to impreza dla jednostek Hufca ZHP Kwidzyn oraz wychowanek Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego. Każda grupa wychowawcza przygotowuje się do imprezy i wspólnie z harcerzami, zuchami w nim uczestniczy. Impreza ma na celu integrację i wpisuje się w edukację włączającą. Drużyna od 2022 roku cyklicznie organizuje „Święto pieczonego ziemniaka” dla społeczności MOW. Działanie na rzecz społeczności lokalnej, piosenki, gry, terenoznawstwo to znakomite narzędzia do pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie. Drużyna składa się z 3 zastępów, czyli małych grup rówieśniczych: Wędrowniczki, Łaziki i Impuls – ostatni z nich to zastęp wokalny, który działa od 2 lat. Drużyna zdobyła I miejsce podczas Festiwalu „Róża Wiatrów” w Iławie, wyróżniała się podczas przeglądu artystycznego w Sztumie, a także podczas Ogólnopolskiego Festiwalu „Szaląmaja”. Oprócz integracji z innymi harcerzami, dla harcerzek ważnym czasem są biwaki, organizowane dwa razy do roku. Drużyna nie organizuje obozów, gdyż w czasie wakacji harcerki wyjeżdżają do domów. Ciekawą formą pracy jest zapraszanie innych gromad, drużyn i instruktorów na wspólne zbiórki. Ważnym elementem pracy jest współpraca z byłymi drużynowymi naszej drużyny – harcmistrzynią Bożeną Pankowską i drużyną Agnieszką Młyńską, która prowadzi obecnie Młodzieżową Drużynę Pożarniczą, do której także należą harcerki z 68 DH.

Harcerstwo od zawsze było i jest ważnym elementem pracy w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym, podczas 65. Jubileuszu MOW Drużyna Harcerska przygotowała występ wokalny, poczet sztandarowy, pani dyrektor – obecna drużynowa przywitała gości w mundurze harcerskim – podkreślając wagę Związku Harcerstwa Polskiego w pracy resocjalizacyjnej. Obecnie drużyna przygotowuje się do obchodów 60-lecia 68 Drużyny Harcerskiej w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym, które odbędą się w czerwcu 2025 roku. Harcerki zdobywają sprawności, realizują tropy, wyzwania, składają Przrzeczenie Harcerskie, zdobywają stopnie. Zgodnie z §3 pkt 12 Statutu Młodzieżowego Ośrodka Wy-

chowawczego im. Janusza Korczaka w Kwidzynie Drużyna Harcerska wpisuje się w działalność statutową MOW.

Metodologia badania

Badanie miało na celu przedstawienie sposobów integracji dzieci i młodzieży na przykładzie 68 Drużyny Harcerskiej „Wesołe Włóczęgi” im. Marii Grzegorzewskiej działającej przy Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym im. Janusza Korczaka w Kwidzynie. Badanie uwzględniało zarówno perspektywę wewnętrzną, reprezentowaną przez obecne i byłe członkinie drużyny, jak i perspektywę zewnętrzną, którą stanowili instruktorzy Hufca ZHP Kwidzyn działający w tym samym środowisku harcerskim. Głównym problemem badawczym było pytanie, w jakim stopniu działania metody jaką tworzy Nieprzetarty Szlak integruje dzieci i młodzież oraz pomaga im w rozwoju kompetencji społecznych. Istotnym zagadnieniem było zarówno sposób oddziaływania na młode osoby, które należą i należały do 68 DH „Wesołe Włóczęgi”, jak i relacje najbliższego otoczenia harcerskiego dotyczące działalności wychowawczej tej jednostki. Badanie było próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie dotyczące integracji tej drużyny ze swoim środowiskiem harcerskim, w jaki sposób grupa ta jest postrzegana przez dzieci i młodzież z innych drużyn w opinii instruktorów. Pozostałe problemy szczegółowe dotyczyły motywacji dołączenia do drużyny, postrzegania działań wychowawczych stosowanych w drużynie przez obecne i byłe harcerki, a także wskazywane przez nie aspekty, które wspierają i wspierały ich rozwój.

Charakterystyka badanej grupy

Badanie przeprowadzono od listopada 2024 do lutego 2025 roku i składało się z dwóch części: pierwsza dotyczyła postrzegania 68 Drużyny Harcerskiej „Wesołe Włóczęgi” przez kadrę Hufca ZHP Kwidzyn, do którego należy ta drużyna. Wzięły w niej udział 23 osoby, kadra Hufca ZHP Kwidzyn im. Kwidzyniaków, czyli osoby w przedziale wiekowym 16–65 lat zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Druga część badania dotyczyła odbierania działań wychowawczych w 68 Drużynie Harcerskiej „Wesołe Włóczęgi” i wzięło w niej udział 16 obecnych harcerek oraz 5 byłych członkiń. Są to wychowanki Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w wieku od 14 do 18 lat oraz jedna 20-letnia, która opuściła już MOW. Osoby te należały do drużyny od listopada 2022 roku, niektóre należą do dziś; 6 osób kilka miesięcy, ale nie dłużej niż rok; 11 osób ponad rok, ale nie dłużej niż dwa lata; 3 osoby ponad dwa lata, ale nie dłużej niż trzy; jedna osoba należała ponad trzy

lata. Zarówno działalność Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego, jak i Drużyny „Wesołe Włóczęgi” charakteryzuje się dużą rotacyjnością, gdyż dziewczęta przebywają w MOW z zróżnicowanych okresach.

Wyniki badania

W odpowiedzi na pytanie dotyczące postrzegania 68 DH na tle innych drużyn Hufca ZHP Kwidzyn, 11 osób stwierdziło, że nie dostrzega różnic, traktując ją jak każdą inną drużynę, podczas gdy tyle samo respondentów wskazało na odmiennność pod względem wyglądu. Wskazano również, że różnią się zachowaniem (5 osób), natomiast 3 osoby dodały, że są to: *„lekkie różnice w zachowaniu”, „próby niektórych harcerek do izolowania się od reszty Hufca w trakcie imprezy, jest w nich lekka niepewność”,* ale też wyróżnia je *„wyjątkowy klimat, współpraca, zaangażowanie w działanie – to właśnie one z niesamowitą drużyną na czele”*. Na pytanie o zaobserwowane szczególne reakcje harcerzy z innych drużyn na spotkanie z 68 DH zdecydowana większość (21 osób) odpowiedziała, że nie. Natomiast dwie osoby wskazały następujące reakcje: *„Moja drużyna NS czuje, że dziewczyny z 68 DH są szczególnie na kontakty z nimi otwarte”,* co świadczy o pozytywnej współpracy z innymi drużynami Nieprzetartego Szlaku; ale inni harcerze *„Czują się niepewnie, są karniejsi”,* co może sugerować pole do dalszego rozwoju w kwestii współpracy z innymi drużynami.

Na pytanie o wyrażane uwagi przez rodziców na wieść o współpracy z „Wesołymi Włóczęgami”, większość nie spotyka się z uwagami (18 osób), niektórzy rodzice popierają tego typu działania (3 osoby), ale są też osoby, które mają obawy lub wątpliwości – z takimi reakcjami spotkały się 2 osoby. Ostatnie pytanie dotyczyło postrzegania 68 Drużyny Harcerskiej „Wesołe Włóczęgi” w działalności Hufca ZHP Kwidzyn. Uczestnicy badania wskazywali trzy aspekty, tj. drużynę jako całość, członkinie tej drużyny jako grupę osób oraz rolę drużynowej w funkcjonowaniu jednostki. Dominowały pozytywne odczucia. W pierwszym wymiarze wypowiedzi dotyczyły zaangażowania w działalność Hufca i integrację z innymi drużynami:

„Pełna integracja”, „Drużyna uczestnicząca w najważniejszych imprezach Hufca Kwidzyn”, „komunikacja i integracja ok. jak z innymi”, „Zaangażowana w działania, współpracująca. Uczestnicząca w zadaniach Hufca. Niebojąca się wyzwań”, „Chętnie włączają się w działania podczas obecności w imprezach i spotkaniach hufcowych. Pomocne w stosunku do młodszych członków ZHP – zuchów”, „Chętnie się angażują w życie Hufca”, „udzielają się w działalności Hufca z wielką chęcią i aktywnie biorą udział”. Nie zabrakło też odmiennego zdania, tylko jedna osoba uznała, że „za mało udzielają się w życiu Hufca”, a inna określiła współpracę „Pozytywnie, więcej integracji np. obozy, biwaki”.

Działalność 68 DH była też interpretowana przez pryzmat drużyny Nieprzetartego Szlaku:

„Postrzegam 68 jako drużynę harcerską, a nie jako członków Ośrodka Wychowawczego”, „Uważam, że mają one dobry wpływ na postrzeganie osób z Ośrodka, pokazuje to, że niczym nie różnią się od innych harcerzy”, „Jest to wspaniałe miejsce do rozwijania się młodzieży z Ośrodka oraz poznawania nowych osób. Wesole Włóczęgi są drużyną harcerską i tak działają w miarę ich możliwości”, „Bardzo wartościowa drużyna, unikatowa”. Dziewczęta jako członkinie drużyny zostały określone słowami: „Aktywne i pomocne, utalentowane, (...), członkinie znają zasady. Przestrzegają Prawo Harcerskie”; „Są to harcerki zaradne i aktywne oraz sprawne”; „są pogodne, wesole, zaradne”; „Są wartościowym elementem Hufca, są przykładem działania resocjalizacji”; „fajne dziewczyny”; „Drużyna działa mimo trudności życiowych dziewcząt”.

Rola drużynowej została doceniona w szczególnym aspekcie:

„Drużynowa dba o umundurowanie”.

Pojawił się też wątek drugiej strony, jedna z osób wspomniała, że drużyna jest akceptowana:

„Cieszę się, że nasz Hufiec jest tolerancyjny i że jest taka działalność” i są powodem do dumy: „Są nieodłączną częścią społeczności Hufca, bardzo cieszymy się z ich obecności i sukcesów. Jesteśmy ogromnie dumni widząc pozytywne zmiany w dziewczętach. Cieszymy się, że odnajdują wśród nas przyjaciół, wsparcie.” „Jesteśmy dumni, że mamy taką Drużynę”.

Badanie składało się z 3 zamkniętych jednokrotnego wyboru, 3 zamkniętych wielokrotnego wyboru, 2 półotwartych; 7 pytań zamkniętych ze skalą Likerta. Na pytanie o powód dołączenia do Drużyny Harcerskiej, aż 17 osób wskazało chęć uczestnictwa w ciekawych zajęciach, 13 osób – postawę drużynowej, a 10 osób – opowieści innych harcerek o działaniu drużyny. Powodem, który wybrało 5 osób, to możliwość noszenia munduru. Pojawiły się także odpowiedzi świadczące o wpływie innych osób: namówienie przez koleżankę lub nauczyciela. Pytanie skierowane do byłych członkiń 68 DH dało powody zakończenia przygody z harcerstwem: jedna została usunięta z drużyny przez drużynową na nieharcerskie zachowanie; jedna opuściła MOW, a 3 zrezygnowały samodzielnie, jedna z nich uzasadniając:

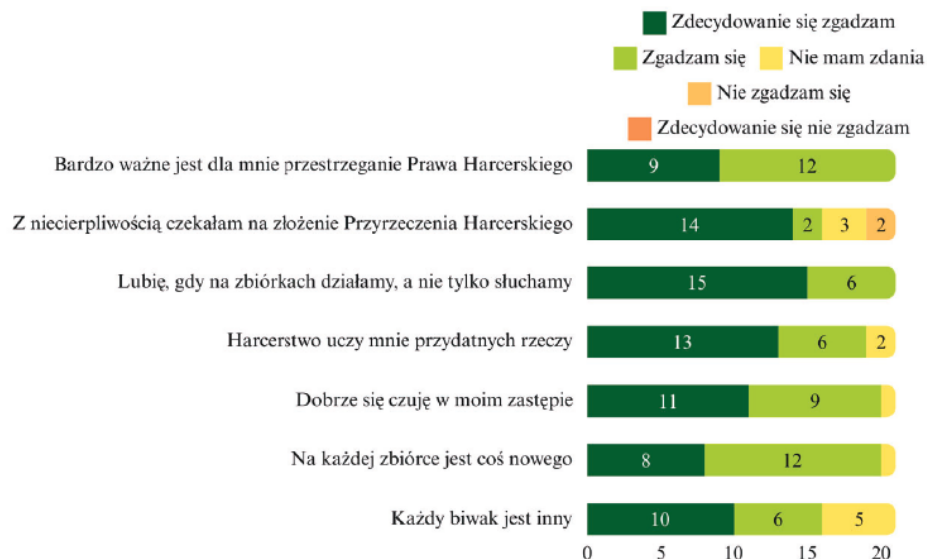
„Bo dużo mam na głowie, jestem już osobą pełnoletnią i mam mniej czasu żeby poświęcić się drużynie, ponieważ mam dużo zajęć dotyczących samodzielności, już nie chciałam”.

Pytania ze skalą Likerta przedstawia wykres 1. Dziewczęta były w dużej mierze zgodne, na żadne z pytań nie odpowiedziały zdecydowanym sprzeciwem. Stosowana w drużynie metoda harcerska i harcerskie formy pracy są atrakcyjne i mając dla dziewcząt duże znaczenie. Na pytanie dotyczące ulubionych form pracy, największą popularnością cieszą się biwaki (19 osób), integracja z innymi drużynami Hufca Kwidzyn – wspólne biegi, imprezy, festiwale (17 osób), praca

nad sobą poprzez wyznaczenie wyzwania (14 osób), a także piosenki i płąsy (8 osób). Pytanie na temat samopoczucia harcerek 68 DH podczas wspólnych wydarzeń z innymi harcerzami, aż 14 osób odpowiedziało, że cieszą się, że mogą poznawać nowe osoby – czują się akceptowane przez innych. 5 osób czuje się tak samo jak inni harcerze, a 4 osoby czują się gorzej, bo są z Drużyny Nieprzetartego Szlaku. Jedna osoba nie chciała udzielić odpowiedzi na to pytanie. W kolejnym pytaniu 17 osób wskazało, że przynależność do Drużyny Harcerskiej w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym spowodowało zmianę zachowania, natomiast 4 osoby uznały, że nie zmieniło to ich zachowania. Zagadnienie jakim jest noszenie munduru harcerskiego wywołuje w członkiniach 68 DH silne emocje. 14 osób wskazało, że wie, że mundur zobowiązuje to właściwego zachowania; 12 osób dzięki niemu czuje się ważnych; tyle samo czuje, że są częścią środowiska harcerskiego oraz jest dumnych, że może go nosić. Dzięki mundurowi 8 dziewcząt zmienia swoje zachowanie, a 7 czuje przynależność do drużyny. Uczestniczki badania na koniec zostały poproszone o wskazanie, co zawdzięczają harcerstwu. Większość wskazała poznanie nowych znajomych (17 osób), nauczenie się odpowiedzialności (15 osób), punktualności (14 osób), zmianę zachowania na lepsze (13 osób). Niektóre dziewczyny dopowiedziały, że przynależność do drużyny nauczyła dużej dyscypliny i samokontroli, była źródłem radości z poznawania nowych osób, a jedna odpowiedź była szczególna:

„(...) w harcerstwie nauczyłam się wiele rzeczy, poznałam dużo nowych osób, nauczyłam się jak dogadywać się z rówieśnikami oraz panować nad niewłaściwymi zachowaniami i jestem bardzo wdzięczna za to, że mogłam uczestniczyć w naszej drużynie, bo dużo mi to pomogło”.

W działaniach wychowawczych 68 Drużyny Harcerskiej „Wesołe Włóczęgi” widoczny jest wzrost odpowiedzialności i samodyscypliny – harcerki podkreślały znaczenie munduru jako symbolu zobowiązania do przestrzegania norm społecznych. Inną formą oddziaływania resocjalizacyjnego jest integracja z innymi drużynami – większość respondentek czuła się akceptowana przez środowisko harcerskie, choć niektóre odczuwały dystans wynikający ze specyfiki NS. Konsekwencją tego jest też zmiana zachowań – harcerki wskazywały, że uczestnictwo w drużynie wpłynęło na ich samokontrolę i umiejętności społeczne. Najważniejsze, z perspektywy metody harcerskiej jest motywacja do działania – kluczową rolę odgrywała postawa drużynowej, która stanowiła autorytet i inspirację do rozwoju.

Wykres 1. Istotne elementy wychowania harcerskiego i formy pracy wskazane przez harcerki

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski

Harcerki przebywające w ośrodku wysoko oceniają przynależność do drużyny, szczególnie ze względu na atrakcyjność zajęć, inspirującą postawę drużynową oraz pozytywne opinie pozostałych członków. Harcerstwo ma dla nich duże znaczenie wychowawcze – uczy odpowiedzialności, punktualności, dyscypliny i samokontroli, co niejednokrotnie przekłada się na ich dalsze życie.

Przestrzeganie Prawa Harcerskiego i oczekiwanie na przyrzeczenie są dla nich istotnymi elementami harcerskiej ścieżki. Szczególnie cenią biwaki, integrację z innymi drużynami oraz możliwość podejmowania osobistych wyzwań, co pozwala im na rozwój i pokonywanie własnych słabości.

Większość harcerek czuje się pełnoprawnymi członkiniami harcerstwa, choć część z nich postrzega przynależność do drużyny Nieprzetartego Szlaku jako trudność. Udział w harcerstwie sprzyja jednak pozytywnym zmianom w ich zachowaniu – mundur harcerski daje im poczucie dumy i motywuje do odpowiedzialnych postaw.

Instruktorzy dostrzegają zarówno zaangażowanie harcerek, jak i wyzwania związane z ich impulsywnością i wcześniejszymi trudnościami życiowymi. Wsparcie dorosłych odgrywa kluczową rolę w ich rozwoju, a zaangażowanie drużynowej ma istotny wpływ na atmosferę w drużynie.

Harcerki są akceptowane przez inne środowiska harcerskie, a ich obecność nie budzi obaw wśród harcerzy, zuchów i ich rodziców. Harcerstwo stanowi dla nich ważny element życia, pomagając w budowaniu relacji, kształtowaniu charakteru i rozwijaniu umiejętności potrzebnych w dorosłości.

Implikacje dla procesu resocjalizacji dzieci i młodzieży oraz Nieprzetartego Szlaku

Badanie potwierdza, że działalność harcerska w ramach Nieprzetartego Szlaku może być skutecznym narzędziem resocjalizacyjnym. Angażowanie młodzieży w harcerstwo sprzyja zmianie postaw, rozwijaniu umiejętności społecznych i budowaniu poczucia odpowiedzialności. Warto wprowadzać elementy harcerskie do programów wychowawczych placówek resocjalizacyjnych, oferując młodzieży alternatywną ścieżkę rozwoju i integracji społecznej. Wprowadzenie elementów metody harcerskiej może posłużyć jako narzędzia wspierające rozwój kompetencji społecznych.

Mundur harcerski odgrywa kluczową rolę w budowaniu poczucia wartości i przynależności do wspólnoty. Jego noszenie pomaga młodzieży identyfikować się z pozytywnymi wzorcami i motywuje do przestrzegania norm społecznych. W programach resocjalizacyjnych warto wykorzystywać symbole wspólnotowe, które wzmacniają identyfikację z grupą oraz kształtują odpowiedzialne postawy.

Postać drużynowej odegrała istotną rolę w motywacji harcerek do uczestnictwa w drużynie. Wskazuje to na dużą wartość budowania autorytetu dorosłego przewodnika, który stanowi pozytywny wzór do naśladowania. W procesie resocjalizacji należy kłaść nacisk na obecność odpowiednich mentorów i wychowawców, którzy mogą skutecznie wspierać młodzież w rozwoju.

Drużyna „Wesołe Włóczęgi” została dobrze przyjęta w Hufcu ZHP Kwidzyn, co pokazuje, że środowiska harcerskie mogą skutecznie integrować młodzież z placówek resocjalizacyjnych. Należy rozwijać kontakty między drużynami Nieprzetartego Szlaku a innymi jednostkami harcerskimi, aby wzmacniać poczucie akceptacji i uczyć współpracy w różnorodnych grupach.

Najbardziej atrakcyjne dla harcerek były formy pracy oparte na przygodzie, wyzwaniach i integracji, takie jak biwaki i wydarzenia hufcowe. Wskazuje to na potrzebę stosowania metod aktywizujących i opartych na doświadczeniu w resocjalizacji. Programy wychowawcze powinny uwzględniać zajęcia terenowe, samodzielne zadania oraz stopniowy rozwój kompetencji społecznych poprzez praktyczne działania.

Wyżej wymienione aspekty przemawiają, aby zwiększyć liczbę drużyn NS w placówkach resocjalizacyjnych i zapewnienie im szerszej integracji ze środowi-

skiem harcerskim. Jest to zadanie, któremu powinny się przyjrzeć placówki, jak i ZHP, aby zapewnić jak najlepszą jakościowo działalność harcerską.

Rotacyjność w drużynie wynika z charakteru Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego, co oznacza, że harcerki po opuszczeniu placówki często tracą kontakt z harcerstwem. Warto opracować system wsparcia dla byłych członkiń, np. poprzez zachęcanie ich do pozostania w ZHP w innych drużynach, uczestnictwo w kursach instruktorskich czy pełnienie roli pomocniczych w działaniach harcerskich.

Wyniki badania wskazują, że harcerstwo w ramach Nieprzetartego Szlaku może stanowić efektywne narzędzie resocjalizacyjne, wspierając rozwój osobisty i społeczną integrację młodzieży z placówek wychowawczych. Wprowadzenie harcerskich metod pracy, budowanie pozytywnych relacji oraz wzmacnianie tożsamości grupowej może przynieść długofalowe korzyści w resocjalizacji.

Bibliografia

- Całek G. (2019), *Obok NS-u – CZUWAJ*, Czuwaj, 4: 34.
- Cieciera E. (2017), *Wpływ metody harcerskiej na funkcjonowanie społeczne dzieci niepełnosprawnych. Student niepełnosprawny*, Szkice i Rozprawy, 10(17): 247–264.
- Gajdziński M. (2022), *Harcerski system wychowania*, Jakobstał.
- Jamrożek W. (2019), *Sesja popularnonaukowa z okazji 50-lecia Drużyn „Nieprzetartego Szlaku”*, Biuletyn Historii Wychowania, 24: 257–258, doi.org/10.14746/bhw.2008.24.26.
- Konopczyński M. (2006), *Metody twórczej resocjalizacji: Teoria i praktyka wychowawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Pedagogium.
- Konopczyński M. (2022), *Twórcza resocjalizacja. Zarys problemu*, Studia Paedagogica Ignatiana, 24(4): 51–67, <https://doi.org/10.12775/SPI.2021.4.002>.
- MOW Kwidzyn (2025), <http://mowkwidzyn.pl/>.
- Nawrocka A. (2012), *Nieprzetarty Szlak. Na Tropie*, <https://tiny.pl/j-6ysqq1>
- Nowak D. (2012). *Przepis na drużynę Nieprzetartego Szlaku. Na Tropie*, <https://tiny.pl/9x539jy8>.
- Paradowska T., Sawicka G., Jaworski T. (2012), *Blaski i cienie Nieprzetartego Szlaku. Na Tropie*, https://tiny.pl/rm2_b05w.
- Podstawy wychowawcze (tekst jedn.) o zmianach z XXXIX i XLII Zjazdu ZHP oraz po zmianach wynikających z Uchwały nr 85XL Rady Naczelnej ZHP (2024), https://tiny.pl/3zrq_bwy [dostęp: 17.12.2024].
- Popowska H. (2024), *Organizacje harcerskie jako partner szkoły w wychowaniu prospołecznym dzieci z niepełnosprawnościami* [w:] G. Całek, E. Sielicka. (red.), *Organizacje pozarządowe i wolontariat w szkole* (s. 197–207), Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Radzki K. (2016), *Metoda harcerska w oddziaływaniu zakładu poprawczego*, HUMANITAS Pedagogika i Psychologia, 12: 173–184, <https://tiny.pl/ckzbtbrn>.
- Śliwowski B. (2018), *Pedagogia harcerskiego wychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- Śliwowski B. (2019), *Wyjątkowość fenomenu harcerskiego wychowania*, Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, 21: 13–30, <https://doi.org/10.14746/ikps.2018.21.02>.